

DIŞ YARDIMDA YENİ ÖLÇÜ

Stuart H. VAN DYKE
Milletlerarası Kalkınma TeŐkilâti

Son birkaç yıl içinde Amerikan halkının, dış yardım programlarına bakıŐlarında bazı değişiklikler oldu. OnbeŐ yıl evvel ilk ortaya atıldığı zaman Marshal Plâni büyük bir inansızlıkla karŐılandı. Ama sonuçları, en ateŐli destekleyicilerinin bile umutlarından çok üstün çıktı.

Dış yardım programının odağı, Batı Avrupanın savaŐta harap olmuş ülkelerinden dünyanın geri kalan bölümündeki gelişmekte olan ülkelere kayınca birçok tarafları aynı dramatik gelişmeyi bekliyordu. Ama durum öyle çıkmadı. Batı Avrupada temel sosyal servisler eskiden kuruluydu, okur - yazarlık oranı yüksekti, ve sermaye bulundu mu yetiŐmiŐ idareciler ileri atılmaya hazırdı.

Ama gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda bu temel unsurlar tamamen veya kısmen eksikti, ve bunların yaratılmaları için sermaye şırıngası veya iyi niyetli sözler yetersizdi. Bu yaratıŐ için uzun ve titiz bir plânlama, büyük çaba, ve çok kuvvetli bir amaç duygusu gerektir. Dış yardım bir halkın kendi durumunu onarmak isteğini ancak destekler ve kuvvetlendirir, ama yerini tutamaz.

Onun için Amerikan yardım programlarını yönetenlerin düşünelmelerine son zamanlarda yeni bir ölçü eklendi. İngilizcede «Tanrı kendilerine yardım edenlere yardım eder» diye bir atasözü vardır. Hernekadar bir kıyaslama niyeti yoksa da, dış yardımın bu yeni ölçüsünün anlamını bu atasözü aydınlatmaya yarar. Dış yardım gören, iç örgütünü kurmaya, yardımı tesirli olarak kullanmaya, en önemli problemlerinin çözümlerini sonuna kadar götürmeğe, ve binbir yokluğunun hangi sıraya göre giderileceğine karar vermeğe hazır olmadıkça, yardım tam tesirli olmayacaktır.

Demek oluyor ki dış yardımın kullanılması titizlikle plânlanıp titizlik'e uygulanmalıdır. *Bütün* kaynaklar titizlikle plânlanıp uygulanmalıdır. Böyle yapılırsa yardım yapan ülkeler kendi vergi yü-

kümlülerine yardımın yerinde olduğunu çok daha kolay anlatabilir ve yardım alan ülkeler de kendi kazançlarının o nisbette arttığını görürler.

Bu fikir, Cumhurbaşkanı Kennedy tarafından son zamanlarda kongreye gönderdiği bir mesajda kısaca şöyle anlatılmıştır: «Her nerede milletler kendi kendilerine yardıma kararlı iseler, yeni özgürlük siperleri yapmakta onlara yardım etmeğe hazırız.»

Milletlerarası Kalkınma Yeşkilâtının (AID) yeni Müdürü David Bell de bu fikri kuvvetle destekleyerek geçenlerde şöyle demiştir: «Bir ülkenin ekonomik, politik ve askerî gücünü geliştirmek için başlıca çaba o ülkenin kendi halkından gelmelidir. Ancak yerli liderler ve değişiklikler yaratmak için bir hareket programı olduğu zamandır ki dış yardım tesirli olabilir. Biz ancak kendi kendilerine yardım etmek isteyenlere yardım edebiliriz.»

Bu husus burada bulunan bizlerce, mükemmelen anlaşılır niteliktedir ama kendi tecrübelerimizden de biliriz ki bazı kişiler, bazı kurumlar, hattâ bazı iş müesseseleri ve bazı milletler bile, kendi akılsızlıklarından başkaları tarafından kurtarılacaklarına körü körüne inanmış gibi kaygısız ve kayıtsız hareket ederler.

İnsan doğasını inceleyen herhangi bir kimse böyle bir hareketin kabul edilebilir olamayacağını hemen teslim eder. Onarma gücü, içten gelmelidir. Şık elbiseler giydirilen bir insanda, var olmayan karakter geliştirilemez; yeni yapılar veya tesisler veya makinalar veya sermaye, rasyonel şekilde iş çıkarmak için kullanılmadıkça bir müesseseye kâr getiremezler.

Yardım veren ülkelerin kendi yardım programlarını yeni baştan incelemeleri için bir önemli sebep daha vardır. Yardım sağlama-
maktaki tek amacımız, hürriyet davasına hizmette yardım edecek kadar güçlü, özgür ve kendi kendine yeter memleketler geliştirmektir. Yardım programlarımıza mümkün olan en kısa zaman içinde son vermek istiyoruz ama bu arada dostlarımızın ve müttefiklerimizin hakikaten yüksek bir faaliyet seviyesinde kendi kendine büyüme amacına erişmiş olduklarından da emin olmak istiyoruz. Yardım yapan memleketler, başka yerlerde daha iyi kullanılıp kullanılmıyacağına bakmadan yardımı serpiştirecek yerde kaynaklarını, sözü edilen amaca erişmesi akla yakın yerlerde toplu olarak kullanmak istiyorlar.

Bu yeni görüş, Amerikan yardım programları hakkında söylenen resmî söz'lerde belirmeğe başladığından beri, bu kendi kendine yardıma mahsus puvan cetvelinde Türkiye'nin nereye düştüğü bana çok kere sorulmaktadır. Cevabı kolay olan bir soru değil bu. İlk olarak, kendi kendini onarmak için herhangi bir belirli zamanda ekonomik alanda ne yapılması gerektiği hakkında herhangi bir kimsenin kesin bir reçete yazabileceğinden hiç emin değilim. Duruma tesir eden birçok unsurlar vardır. Zannıma göre bu soruya verilebilecek genel nitelikteki cevap, Türkiyenin puvanlarının iyi olduğu fakat mükemmel sayılamıyacağı merkezindedir. Herhalde her biriniz, memleketin hükûmeti veya halkı tarafından yapılması gereken ama yapılmamış olan bazı işleri hatıra getireceksiniz, ve gene herhalde bu işlerin bazıları hakkında da oldukça kesin kanılarınız vardır.

Sanırım ki hangi işlerin önemli olup hangilerinin geçici olarak geri bırakılması gerektiği hakkında da aranızda kesin fikir ayrılıkları çıkabilir. Ama gene de yakın geçmişte yapılan işlerin bir çoğunun, önemli ilerlemeler sağladığı, ve kendi kendine yardım babında Türkiyeyi özel övgüye güçlü bir aday durumuna getirdiği hususlarında herkes birleşecektir.

İki önemli başarı özellikle zikredilebilir: İlki, para ve maliye dengesine erişilmesidir. Hızlı fiyat dalgalanmaları ve dengesiz piyasa şartları devrelerinde bazı kişilerin şanslı olup büyük kazançlar elde etmelerine karşılık, zannımca tarihten alınan dersler gösteriyor ki sağlam gelişmenin, sağlam para, dengeli fiyat ve muntazam piyasa şartları altında sağlanması çok daha olumludur.

İkinci önemli ileri adım da Beş Yıllık Plânın hazırlanmasıdır. Bu plân, devlet politikası bakımından milletin öncelikli ihtiyaçlarının neler olduğunu, ve bunları karşılamak için hükûmetin ne gibi tedbirler alması gerektiğini kesin olarak belirtmek teşebbüsünü temsil eder. Plânın rehberliği altında hükûmet, temel kuralları ayârlar, ve bu suretle özel sektör de bu amaçlara erişmek için tesirli yardımda bulunabilecek duruma gelir. Bu, kolay bir görev değildir, ama hazırlanmış ve nerdeyse oybirliği ile kabul edilmiş olması olayı önemli ve ileri adımdır.

Zaman izin verseydi Türk hükûmeti tarafından girişilmiş ve bütün halkın hayat standartlarını yükseltmek için kaynaklarını kullanmağa niyetli olduğunu gösteren daha birçok başka programlardan da söz edebilirdim.

Meselâ, yapılacak daha çok şeyler kalmasına rağmen, genel eğitim alanında ilerleme kaydedilmiştir.

Toprak ve su kullanılmasını ilerletmek için geniş bir program hâlen uygulanmaktadır, ve bu suretle hızla artmakta olan nüfus için yiyecek ve enerji sağlayacağı umulmaktadır.

Birkaç yıl evvel kabul edilen, ve yabancı petrol şirketlerinin Türkiye'de petrol aramak için 100 milyon dolardan fazla harcamalarını sağlayan yasa, doğal kaynakların memleket faydası için işletilmesi çabasının bir modelidir.

Daha sınırlı bir seviyede de memlekete giren yabancı turistler için gümrük işlemlerini kolaylaştıracak döviz kazançları için, yeni ve güçlü alanlar açmak çabasını zikredebilirim. Ve Türkiye hükümetinin kendi kendine yardım çabaları arasında, beş yıllık plâna göre; gerekli yüksek yatırımları karşılamak için, geçenlerde yapılan vergi değişiklikleri de az önem taşımamaktadır. Bu ay Amerikalılar için de vergi ödeme ayı olduğundan, yeni vergi yüklerinin nasıl bir fedakârlık olduğunun farkındayız.

Gelişmeyi mutlaka sağlayacak ekonomik bir reçete düzenleyecek kadar akıllı bir kimsenin bulunduğunu sanmıyorum. Gelişmenin nasıl teşvik edileceği hakkında ekonomistler kendi aralarında bile birlik değildirler, ve politika bilginleriyle sosyologların da bu konuda bazı kesin görüşleri vardır. George Bernard Shaw der ki, dünyadaki bütün ekonomistleri uç-uca koysan gene de bir sonuca varamazlar. Onun için, ekonomisini kamçulamak için Türkiye'nin başka ne gibi tedbirler alması gerektiğini sağlık vermekten çekinirim.

Tehlikeli ve kazalı bir iş olduğunu, ve bu gibi sorulara kara ve beyaz cevapların verilemeyeceğini bile bile, gene de bugünden beş veya on veya yirmibeş yıl sonra bütün halkına daha iyi bir hayat sağlamak için Türkiye'nin birkaç adım halinde daha fazla tedbirler alması gereken üç alandan söz açacağım.

Daha fazla ilgiyi gerektiren birinci alan, sermaye teşkili alanıdır.

İstihlâk, ancak daha çok istihsal olursa arttırılabilir, —istihsal ise daha çok yatırıma dayanır— ve yatırım da tasarruflara dayanır. İlkel toplumlar çok az tasarruf ederler ve çok az ihtiyaçları vardır, ama ekonomik sistem gittikçe daha karışık bir hal aldıkça

sermaye, ekonomik gelişme için gittikçe daralan bir boğaz durumuna gelir. Önümüzdeki yıllarda Türkiye boyuna artan bir sermayeye muhtaç olacak, ve bu da boyuna artan tasarrufları gerektirecek.

Tasarruflar esas olarak iki türdür -ya, vergilerle veya devlet teşebbüslerinin tekellere koyduğu fiyat artışlarıyla elde edilen zorumlu tasarruflar; veyahut gönüllü tasarruflar, yani gelecek için her kişinin gelirinden kenara ayırdığı nisbet. Durgun bir toplumda bile, sadece boyuna eskimekte olan sermaye yatırımlarını yenilemek için brüt ulusal verimin yüzde yedi veya sekizi tasarruf edilmelidir. Yenileme yatırımlarından başka, yeni yatırımları da gerektiren, gelişmekte olan bir toplumda bu nisbetin çok daha yüksek olması gerekir. Komünist ülkelerde zorumlu tasarruf nisbeti bazen brüt ulusal verimin yüzde otuz veya kırkına kadar yükselir.

Beş yıllık plân Türkiye için yüzde on dört nisbetini teklif etmektedir. Bu makûl bir hedeftir, ama erişilmesi kolay olmayacaktır. Son birkaç yıl zarfında bu nisbet belki yüzde 11 veya 12 idi.

Yüzde 14 e artışı elde etmek için bir takım tedbirler alınabilir, ama bence özel önem taşıyan üç tedbiri teklif edeceğim.

İlk olarak, devlet teşebbüslerinin net sermaye tüketicileri yerine sermaye teşkiline net yardımda bulunacak surette onarılmaları. Demek oluyor ki bu teşebbüslere, sosyal yardım ajanlarından ziyade iş kurumları gözüyle bakılmalı. Bunlar, maliyete önem vermeli, ve yöneticilerine de kesin ve çabuk davranma yetkisi verilmeli. Ancak bu suretlidir ki bu teşebbüsler, memleketin gelişmesinde tam görevlerini yapmak için ellerindeki imkânları kullanabilirler.

Bu konu, Türk, Amerikan ve Avrupalı uzmanlardan kurulu müşterek bir komite tarafından inceden inceye tetkik edilmiş, ve bu husustaki tavsiyeler Türk hükûmetine sunulmuştur. Bunların başarı ile yasa olarak çıkarılmaları umulmaktadır.

İkinci olarak, vergi yükünden kendisine düşen haklı payı taşıma yükümlülüğünü her vergi ödeyen anlamalıdır. Kimse vergi ödemekten hoşlanmaz ama, başka bazı vergi mükelleflerinin vecibelerini yerine getirmemesi yüzünden gelirinin bir parçasını daha vergi olarak ödemeğe zorlananların özel yakınmaya hakları vardır. Türkiye gelir vergisi yasası, yabancı kaynaklarda beğeni uyandırmıştır. Ama yasa ne kadar mükemmel olursa olsun, vatandaş buna uymak zorunluluğunu duymadıkça ve hükûmet yasanın uygulanması için enerjik tedbirler almadıkça, ya vergi yükü bunu karşıla-

mağa en az güçte olanların omuzlarına düşer, veyahut da gerekli sermaye toplanmaz.

Üçüncüsü de özel sermaye piyasasının kendisidir. Türkiye düşük gelirli bir memlekettir, ama gene de doğru şekilde kanalize edilirse yapıcı yatırım için sermaye bulunduğu belirtileri meydandadır. Şimdiki durumda bu para, Türk nüfusunun ancak çok küçük bir bölümünün ihtiyacını karşılayan meskene yatırılmaktadır. Başka paralar da, iş toplumunun yatırım ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulu olmıyan ticarî bankalara gidiyor.

Bugün, finansman ihtiyacı için bir müteşebbisin özel sermaye piyasasına başvurmasına mahsus hemen hemen hiçbir usul yoktur. Yeni endüstriler geliştikçe bu ihtiyaçlar artacağından yöneticilerin ve müteşebbislerin bonolar, özel hisseler, ve sonunda da hisse senetleri satabileceği bir yol bulunmalıdır. İş hayatı daha muğlak bir duruma geldikçe artık finansman için dostlara ve akrabaya güvenmek mümkün olmayacaktır. Daha sistematik usuller gerekecektir.

Aynı zamanda, aldanan halka değeri şüpheli hisse senetlerinin müteşebbislerce satılmasını önlemek için de tedbirli olmalıdır. Birleşik Amerika'da bizim bu hususta çok acı tecrübelerimiz vardır, ve umarız ki Türkiye'de özel sermaye piyasası kurulduğu zaman kişisel yatırımcının korunmasını sağlayacak gerekli tedbirler de kulsun.

Türkiyenin ekonomik geleceği hakkında reçete yazarken, uzmanlar probleminin de ivedilikle ele alınması gerektiğini belirtmek isterim.

Birçok yıldanberi Türkiye, gelir sınırları dışında yaşamıştır; yani, dışardan ithal ettikleri kendi ihracatiyle karşılayabileceğinden çok fazla olmuştur. Aradaki fark, dış yardımla, kredilerle ve Türkiye'nin rezervlerini harcayarak karşılanmıştır. Tabii ki bu durum, ilelebet süremez. Bir noktada ya ithalât azaltılacak veya ihracat arttırılacaktır. Gelişmekte olan bu ülkede, ithalât seviyesinin büyük ölçüde kısılması pek mümkün değildir; iç piyasaya yeni mamûller çıktıkça sadece ithalâtın cinsleri değişecektir. Problemin tek köklü çözümü, ihraç kazançlarında büyük bir artış sağlamaktır.

Maalesef Türkiye'nin ihracatı birçok yıldır tıkanıktır. 1962 deki ihracat, 1952 dekinden ancak yüzde beş fazladır, ve Türkiye ta-

rihindeki herhangi bir yılın en yüksek ihracat kazancı 1953 dedir. Bu durum ciddi üzücüdür. Gelecekte döviz sağlanmasının, hızlı gelişmedeki başlıca darlıklardan birini teşkil edeceğine şüphe yoktur.

İhracat durumunda hızlı bir değişiklik doğuracak sihirli bir formül yoktur. Plânlama Dairesi, önümüzdeki beş yıl zarfında ihracatın yılda yüzde altı kadar bir nisbette artacağını tasarlamaktadır. Ama bu artış hiçbir surette mutlak değildir, ve elde edilmesi için enerjik tedbirler alınmalıdır. İhracatla ilgili bütün formaliteleri kaldırmak, ve dışarda piyasa bulmak hususunda Türk ihracatçısına zorluk yerine kolaylık göstermek suretiyle hükümet bu çabaya büyük ölçüde yardım edebilir.

Dışarıya mal yollamayı çekici kılmak için hükümet ihracat için mal yapanlara özel bir vergi indirimi verebilir, ithalâtı teminat karşılığı yaptırıp sonra da mamûl duruma getirilip ihracına izin verebilir, ve seçilmiş bazı malların yapılması için özel kredi kolaylıkları sağlayabilir.

Belirli hallerde, dışarda müşterisi olan lüks malların içerideki tüketimine özel yasaklamalar da konulabilir. Böyle bir yasaklama, yerine konabilecek ucuz bir mal hazır olan zeytinyağı için uygulanabilir. Meselâ, daha fazlasını ihraca ayırmak için İngiltere İskoç viskisinin tüketimini çok kısıtı. Danimarka da aynı şeyi tereyağ için, Almanya ise optik malları için yaptı.

Geleneksel Türk mallarının ihracını arttırmak için tedbir alınırken yeni malların da ihracı teşvik edilmelidir. Türk taze meyvaları ve sebzeleri mükemmel niteliktedir, ama bunların ihracat pazarlarına nerdeyse el sürülmemiştir. Maden cevherlerinin de, beş yıllık plânda belirtilmiş hedeflerden çok daha fazla ihracat edilebileceği sanılmaktadır. Aynı şekilde, Batı Avrupada et tüketimi artmaktadır, ve bu ihtiyacı karşılamak için Türkiye doğal bir kaynaktır.

Bir sürü yeni endüstri malları da akla gelmektedir. Tabii ki piyasalar, fiyata ve kaliteye dayanırlar. Maalesef ne Türk iş adamı ve ne de Türk Hükümeti, dış pazarlara karşı özel bir ilgi göstermemiştir. Zannımca bu olayın —yani, iç gelişme nisbetinin— döviz yokluğu yüzünden kesin olarak sınırlanacağı olayının anlamını her iki grup da tam olarak kavramamış durumdadır.

Belki de Amerika bu ilgi noksanından kısmen sorumludur. Türkiyeye bol miktarda döviz veyahut döviz karşılığını istemeden dö-

vizle alınan malları vermek suretiyle Türkiye'ye yarışmalı, dünya piyasasında satış yapmak çabasından doğan sert disiplinden kaçınarak gelişme nisbetini arttırma imkânını verdik.

Bu münasebetle, yaşayabilmek için ihraç etmek zorunda olan bir endüstri toplumunda doğan disiplinin örneği Japonya'dır. Japonya, fiyat ve kalite dayanakları ile dünya piyasalarına zorla girdi, ve sonuç olarak da çok yüksek verimli bir endüstri toplumu geliştirdi. Eğer Türkiye gelişen endüstri makinasına gerekenleri karşılamak için ihracatını genişletecekse, döviz için aynı çabaya girişmeğe hazırlanmak zorundadır.

Önemle üzerinde durulması gereken ve şimdiye kadar çözümü bulunamamış olan üçüncü bir alan da mesken dâvasıdır.

Türkiye'nin başlıca şehirleri çevresinde, herhangi bir plâna uymadan ve su, kanalizasyon veya elektrik servislerinin sağlanıp sağlanamayacağına bakmadan evlerini yapmakta olan gecekondu toplulukları büyümektedir. Eninde sonunda bu gecekondu mahalleleri şehirlerin nefesini keseceği gibi bu arada da önemli sağlık, eğitim ve ulaştırma problemleri doğurmaktadır. Bu meselenin çözümü önemlidir ama şimdilik görünürde de yoktur.

Ve bu olay, hem devlet ve hem de özel sektör paralarının külliyetli miktarları mesken yapısına gittiği bir sırada meydana geldi. Türkiyenin bugünkü yatırımlarının yüzde 50 kadarı mesken alanındadır, ve aynı gelişme derecesinde olan başka ülkelerle Türkiye'nin mesken için sermaye toplanması karşılaştırıldığı zaman bunların eşit olduğu görülür. Ama maalesef bu paralar, az gelirli işçinin ihtiyacını karşılamayan mesken tiplerine yatırılmıştır. Onun için de işçi, ihtiyacını karşılayacak ve elde edebildiği en iyi çareye başvurmaya zorlandı. —ve bu da ekseri gecekondu mahallesi oldu.

Özel sektörde oldukça lüks apartman yapılarına önemli sermaye harcanmaktadır. Birçok hallerde bu apartman yapıları, sağladıkları yaşama alanı bakımından çok pahalıdır. Devlet sektöründe ise, sosyal mesken denilenlerin de dar gelirli olanların ödeyebileceği standartlardan daha yüksek projelendirilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bunlar daha ziyade orta gelirli gruplar tarafından kullanılmaktadır.

Son zamanlarda bir Birleşmiş Milletler uzmanı bu problem için geniş imgeli saydığı bir teklifte bulundu. Bu teklife göre, az gelir-

li gecekonduların kendi başlarının çaresi için ev yapma faaliyetini durdurmaya çalışmaktansa bu faaliyet, yasaya uygun mesken geliştirmelerine doğru yönlendirilmelidir. Bu uzmanın plânına göre, belediye, kendisine ev yapanlara mahsus belirli bir arsa alanı ayıracak. Bu alan, düşük bir kira bedeline mukabil belediyece yapılmış yolları ve su tesisleri bulunan yapı arsalarına bölünecek. Dar gelirli de bundan sonra bir arsayı kiralayıp üzerine belirli asgarî sınırlamalar içinde kalmak üzere kendi evini yapmaya çağrılacaktır.

Bu Birleşmiş Milletler uzmanının dediğine göre Türkiye'de meydana gelen bu olay, dar gelirli grupların ihtiyaçlarına uygun yepyeni bir mesken endüstrisinin gelişmesidir. Yapılan evler ideal durumda değil, ama köy evlerinden çok daha iyi, ve birçok hallerde de başlıca şehirlerin merkez bölümlerinde bulunan imkânlardan da daha iyidir.

Bence bu teklif, denenmeye değer. Muhakkak ki şimdiki durum devam ederse gecekondular mahalleleri yalnız bir sağlık, eğitim ve ulaştırma problemi olmaktan kalmıyacak, bir politik problem halinde de gelişecektir. Bu mahalleler, memleketin dengesini bile tehlikeye sokacak sosyal huzursuzluk ve politik hareketler odağı olabilirler. Bu problemin çözümü için de sihirli bir formül mevcut olmamakla beraber, Türkiye'nin özel ve resmî liderlerinin titizlikle ele almaları gereken bir meseledir.

Ben bu fikirleri, Birleşik Amerika'nın ekonomik yardım programının geleceğini tesbit ederler anlamında ortaya atmıyorum, sadece daha fazla işlerin yapılmasını gerektiren konular olarak söylüyorum. Bu zor problemlerle başa çıkmak ve bunları kontrol altına almak için ne kadar çaba harcanırsa, Türkiye'nin dışardaki dostları için ona yardıma devam etmeleri de o derece kolaylaşır.

Amerika, Türkiye ile bağlarına ve dostluğuna değer verir. Biz bu bağları daha da güçlü ve karşılıklı olarak daha faydalı yapmak istiyoruz. Gelişme problemlerinin kolay olmadığını biliyoruz.

Akıl ve hikmet sahibi büyük bir insan bir keresinde demiş ki:

«Bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli ve kendi milletinin saadetine

ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hâdim olmağa elinden geldiği kadar çalışmalıdır.»

Amerikan dış yardımının ilgisini, sorumluluğunu ve hattâ ah-lâkî zorunluluğunu belirtmek için Kemal Atatürk'ün bu sözlerinden daha iyisi bulunamaz. Sizleri bu düşünce ile başbaşa bırakıyorum.
